

Az átalakuló Maghreb – Az észak-afrikai államok kapcsolatrendszerében bekövetkezett változások és lehetséges következményeik

Kmeczkó Sára
Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest

Bevezetés

Noha az arab világ kifejezés látszólag egységes térséget jelöl, valójában egymástól rendkívül eltérő fejlődési pályát bejáró régiókat foglal magába. Az elválasztásuk számos – földrajzi, történelmi, politikai, kulturális és etnikai – tényező figyelembe vételével történhet. Az arab világ nyugati részén elhelyezkedő Maghreb-térség pontos kiterjedését többféleképpen is meg lehet határozni. Az elnevezés történelmi-civilizációs szempontok alapján a francia gyarmatbirodalom három észak-afrikai gyarmatát (Marokkó, Algéria és Tunézia), illetve Líbia nyugati részét (Tripolitánia) jelöli. A politikai elhatárolás alapján az Arab Maghreb Unió (*Union Maghreb Arabe*, UMA) részét képező öt országot (Marokkó, Mauritánia, Algéria, Tunézia és Líbia) értjük alatta. A jelen tanulmány a Maghreb-térség meghatározásánál az utóbbi elhatárolási elvet veszi alapul.

Az Arab Maghreb Uniót a Maghreb országainak gazdasági, pénzügyi és politikai egységének megteremtése céljából hozták létre 1989-ben. Bár ígéretes kezdeményezésnek indult, a térség vezető pozíciójának megszerzéséért vetélkedő Algéria és Marokkó máig rendezetlen, és egyre inkább feloldhatatlannak tűnő ellentétei miatt az integráció már hosszú évek óta működésképtelen. A marokkói külpolitika pragmatikus átalakulása és az ország külkapcsolatainak diverzifikációja az elmúlt években jelentősen felértékelte az ország stratégiai helyzetét. Ennek eredményeképpen egyre szorosabbá válnak a francia–marokkói kapcsolatok, ezzel párhuzamosan pedig nő a feszültség a francia–algériai kapcsolatokban. Az észak-afrikai államok kapcsolatrendszerében mindez jelentős átrendeződést hozhat. A bilaterális kapcsolatok átalakulása mellett az Arab Maghreb Unió fennmaradása is kérdésessé válhat, a Rabat és Algír közötti francia ingamozgás újabb állapota pedig a tunéziai külpolitika számára is egy új korszak kezdetét jelezheti.

A tanulmány a releváns angol, francia és magyar nyelvű szakirodalom és sajtóhírek áttekintésén és elemzésén keresztül vizsgálja, hogy a Maghreb egyik legfontosabb államának tekinthető Marokkó növekvő gazdasági és politikai ereje miként alakítja át a térségbeli országok kapcsolatrendszerét. A tanulmány arra is kitér, hogy Marokkó szerepének felértékelődése nyomán az egyre szorosabbá váló marokkói–francia kapcsolatok előrevetíthetik-e a regionális integrációs kísérlet végleges széthullását.

1. A marokkói külpolitika átalakulása: fókuszban Afrika

A Marokkói Királyság a Maghreb-térség (és egyben az arab világ) legnyugatibb állama, függetlenségét 1956-ban nyerte el Franciaországtól. A marokkói külpolitika az elmúlt évtizedben meghatározó változáson ment keresztül. A 2010-es évek elején kezdődő átalakulás eredményeként Marokkó sikeresen diverzifikálta külkapcsolatait, ami az észak-afrikai ország érdekérvényesítési képességeinek a megerősödését regionális és nemzetközi szinten egyaránt lehetővé tette. Bár a leglátványosabb fordulat Marokkó Afrika-politikájában figyelhető meg, a marokkói–izraeli kapcsolatok 2020-ban történt helyreállítása, valamint az újra megerősödő marokkói–francia kapcsolatok is jelentősen szélesítette a marokkói külpolitikai mozgásterét. Ennek köszönhetően a megerősödő gazdasági és katonai erejére támaszkodva esélye nyílik a nyugat-szaharai konfliktus előnyös rendezésére is. Ezek a változások egyértelműen Algéria

politikai és gazdasági befolyásának csökkenését vetítik előre. A következőkben Marokkó Afrika-politikájának két kezdeményezését, a nyugat-afrikai és az atlanti nyitást tekintjük át.

1.1. A nyugat-afrikai nyitás (2013)

Az 1999-ben trónra lépő VI. Mohamed király 2013-ban hirdette meg a nyugat-afrikai nyitás politikáját. A lépés nem volt előzmények nélküli, mivel Marokkó a történelme során gyakran a híd szerepét töltötte be Európa és Afrika, valamint a Szahara két oldalán élő népcsoportok között. A Száhel térségével fennálló kapcsolatrendszer nem csupán kereskedelmi (transzszaharai karavánutak), hanem kulturális-vallási és politikai dimenzióval is rendelkezik. A Marokkó területét uraló dinasztiák közül a múltban többen is kísérletet tettek a Száhel egyes államainak az elfoglalására. Ezek közül a szaáditák 16. század végi katonai expedíciója a leghíresebb, aminek eredményeképpen az egyik legnagyobb afrikai birodalmat, a Szongáj Birodalmat is sikerült a vazallusállamává tennie (Búr 2024: 8–10).

A döntés három célt is szolgál. Az uralkodó egyrészt abban bízott, hogy a Nyugat-Szahara hovatarozásával kapcsolatos konfliktus befagyása (1975) miatt beszűkült diplomáciai mozgástér kiszélesítése az ország regionális elszigeteltségének csökkentéséhez vezethet. Másrészt a nyugat-afrikai nyitást belpolitikai okok is indokolták. A marokkói politika esetében a 2011-es arab tavasz nyomán kirobbant tüntetéshullám rávilágított arra, hogy a belső stabilitást és a társadalmi békét garantáló gazdasági prosperitás záloga elsősorban nem az Európai Unióval fennálló kapcsolatok (Euro-Mediterrán Partnerség, Unió a Mediterráneumért) elmélyítésében keresendő (Fernandez-Molina 2024). Ekkorra ugyanis egyértelművé vált az uralkodó és a köré szerveződő gazdasági és politikai elit (*Makhzen*) számára, hogy az afrikai államok jelentette exportpiac a marokkói nemzetgazdaság számára az EU-s piaccal összehasonlítva sokkal nagyobb növekedési potenciált nyújt (Cilliers 2024). Mindezek mellett a biztonsági megfontolásokról sem szabad megfeledkezni. Részben a Maghreb-országok határbiztonsági architektúrájában megmutatkozó súlyos hiányosságok (Herbert 2022: 4–14) miatt az elmúlt évek eredményeként a Maghreb és a Száhel-övezet egyre inkább összefüggő biztonságpolitikai komplexumot (MAS) alkot. A Szaharától délre tapasztalható politikai instabilitás az országhatárokon átívelő illegális áru- és fegyvercsempészetre szakosodó hálózatok és a szélsőséges szervezetek megerősödéséhez vezetett, ennek nyomán pedig az Európa felé tartó irreguláris migráció volumene is jelentősen megemelkedett (N. Rózsa–Marsai 2022: 13–16). Ezek a fenyegetések Marokkó számára súlyos problémákat jelentenek, így az észak-afrikai ország gazdasági és kulturális együttműködések révén is törekszik a Száhelben tapasztalható biztonsági vákuum mérséklésére.

Az előző szempontokat figyelembe véve Marokkó 2013-ban hirdette meg a három pillérré épülő nyugat-afrikai nyitás politikáját. Az első pillérbe tartozó beruházások számos területet, köztük a mezőgazdaságot (elsősorban a műtrágyagyártást), az energetikát, az egészségügyet és a turizmust is lefedik, ám a legfontosabbak a telekommunikációs szektort érintő befektetések. A marokkói telekommunikációs vállalatok tényerését mutatja, hogy a Maroc Télécom bevételeinek jelentős része már Marokkón kívüli országokban keletkezik, és a közel 80 millió előfizetőjéből 56 millió a Szaharától délre fekvő országokban él (Simpura 2024). Az együttműködés második pillére a *Makhzen*hez szoros szálakkal kötődő marokkói pénzügyintézetek (Bank of Africa, Attijari Wafa Bank, Groupe Banque Centrale Populaire) nyugat-afrikai terjeszkedését teszi lehetővé. A nyelvi akadályok hiányának és a nyugat-afrikai valutaközösség biztosította előnyöknek köszönhetően 2022-ben már három marokkói bank szerepelt Afrika tíz legnagyobb bankja között (Domat 2022; Meryeme–Abdelghani–Nechad 2023: 45–46). Marokkó afrikai beruházásainak sikerét mutatja, hogy a déli irányba áramló exportja 2004 és 2024 között megtízszereződött: 300 millió amerikai dollárról 3 milliárd dollárra nőtt. A főként a Száhel országaiban jelen lévő marokkói vállalatok bevétele meghaladta a 2,5 milliárd amerikai dollárt (Zaanoun 2024).

Marokkó nyugat-afrikai nyitásának harmadik pillérét a vallásügyi együttműködés jelenti, ami a marokkói szúfi rendek nyugat-afrikai jelenlétére és a málikita vallásjogi irányzat követésére visszavezethető szorosabb kulturális kapcsolatoknak köszönhetően már régebb óta fennáll, azonban ténylegesen csak a VI. Mohamed Alapítvány (*Fondation Mohammed VI des ouléma africains*) 2015-ös létrehozása óta mélyült el. A vallásügyi együttműködés lehetőséget adott arra, hogy a marokkói iszlámértelmezés az ország külpolitikai eszközévé váljon azáltal, hogy a rabati alapítvány az állam által jóváhagyott program alapján évente többszáz Nyugat-Afrikából és a Száhel országaiból származó imámot képez ki. Ennek köszönhetően Marokkó a mérsékelt iszlám (*islam du milieu*) egyik fő terjesztőjévé vált a kontinensen. Ez lehetőséget teremt arra is, hogy az észak-afrikai ország a *soft power* eszközeit felhasználva tovább növelje külpolitikai befolyását Nyugat-Afrikában, valamint szélesítse a marokkói állam számára kedvező iszlámértelmezés földrajzi kereteit is (Hmimnat 2024: 745–754; Vékony 2022: 311).

1.2. Az atlanti nyitás (2023)

A nyugat-afrikai nyitás sikereit látva VI. Mohamed király 2023 novemberében a „zöld menet” 40. évfordulóján elmondott beszédében hirdette meg a nyugat-afrikai nyitáshoz szorosan kötődő atlanti nyitás politikáját. A kezdeményezés Marokkó földrajzi elhelyezkedéséből következő tranzitszerepén alapul, hogy képes összeköttetést biztosítani az európai, transzatlanti, valamint belső afrikai piacok között. A marokkói állam jelentős pénzüsszegekkel támogatja az ország atlanti partszakaszán, a Nyugat-Szaharában található Dakhla, valamint az észak-keleti, a Földközi-tenger partján elhelyezkedő Nador kikötőjének mélyvízi kikötővé történő fejlesztését (Lyammouri–Ghoulid 2024: 4–5). Marokkó 3500 kilométer hosszú atlanti partszakaszának ambiciózus fejlesztését elsősorban az indokolja, hogy az észak-afrikai ország kereskedelmének jelentős része, a Világbank 2020-as adatai szerint 90%-a tengeri úton valósult meg (Kerrouche 2024: 684). Az atlanti nyitás keretében a tengeri útvonalak fejlesztése mellett a Tiznit városát Dakhlával összekötő autópálya építését is tervezik.

Az atlanti nyitás keretében megvalósuló energetikai és infrastrukturális beruházások közül két beruházás emelkedik ki. Az elsősorban a napenergia felhasználására épülő megújuló energetikai beruházások mellett az 5600 kilométer hosszú Nigéria–Marokkó gázvezeték is kiemelt jelentőségű. Ez a 25 milliárd dollár értékű beruházás az afrikai atlanti part tizenhárom államát köti majd össze, valamint a Száhel több országát is gázzal fogja ellátni. A beruházás lehetőséget fog biztosítani a jelentős migrációs kibocsátó régiónak számító Száhel tengeri kijáráttal nem rendelkező államainak gazdasági fejlesztésére (N. Rózsa 2024: 2; Lyammouri–Ghoulid 2024: 6–7). A terrorizmus által érintett régió országainak a nemzetközi gazdasági vérkeringésbe történő bevonása mellett a kezdeményezés az energiahordozókban szegény és az algériai gáztól függő Marokkónak is fontos alternatívát jelentene. Ráadásul a Marokkó–Nigéria gázvezetéknek a Maghreb–Európa csővezetékkel történő összekapcsolásával sikerülne az európai államokat (Spanyolországot és Portugáliát) is elérni. Ez a lépés hosszabb távon Algéria gazdasági és politikai tárgyalási pozícióit gyengítené, mivel a beruházás az Algériát Európával összekötő gázvezetékek jelentőségét csökkentené (Szabó 2024: 80–82).

Marokkó atlanti nyitása óriási gazdasági lehetőségeket kínál az észak-afrikai királyság számára és akár a regionális integráció modelljévé is válhat Afrikában. A kezdeményezés azonban számos kockázatot rejt magában. A biztonsági és pénzügyi kockázatok (Kerrouche 2024: 693–695) mellett a Maghreb két vezető állama, Marokkó és Algéria közötti rivalizálás tovagyűrűzése is hátráltathatja a marokkói kezdeményezést.

2. Algéria még inkább háttérbe szorul

Az észak-afrikai királyság Afrika-politikája mellett az elmúlt években további események is mélyítették Marokkó és Algéria szembenállását. Marokkó és Izrael kapcsolatának normalizációja, valamint Franciaország újbóli közeledése a régóta konfliktusokkal terhelt

marokkói–algériai viszony további romlásához vezetett. Mindez számos kérdést vet fel az Arab Maghreb Unió jövőjével kapcsolatban, és felerősíti az integráció szétesésével kapcsolatos félelmeket.

2.1. A marokkói–izraeli kapcsolatok normalizációja (2020)

A Marokkói Királyság és Izrael Állam 2020. december 10-én jelentette be egymás szuverenitásának elismerését és a hivatalos diplomáciai kapcsolatok újrafelvételét (Marokkó és Izrael 1994 és 1999 között hivatalos diplomáciai kapcsolatokat ápol). Ezt követte 2020. december 22-én a kapcsolatok normalizációjáról szóló háromoldalú nyilatkozat, amelyet az Egyesült Államok, Marokkó és Izrael képviselői írtak alá Rabatban. A közeledés Marokkó számára két szempontból is kulcsfontosságú: egyrészt Izrael 2023-ban elismerte a marokkói jogigényt a Nyugat-Szaharára, másrészt pedig az Algériával folytatott fegyverkezési versenyben az értékes izraeli haditechnikához való hozzáféréssel jelentős versenyelőnyre tehet szert (International Crisis Group 2024: 12–13). 2021 novembere óta Izrael számos haditechnikát és technológiát (például kémműholdakat és drónokat) adott el Marokkónak, amiket az elsősorban a Nyugat-Szaharában vet be. Az Izraellel kötött védelmi együttműködés jelentőségét támasztja alá, hogy a marokkói hatóságok szerint a Nyugat-Szahara területének mintegy 20%-át kitevő „felszabadított zónát” ellenőrző Polisario Front fegyvereinek egy része Iránból származik, és ehhez algériai közvetítéssel jutnak hozzá (Zaaimi 2024).

Algéria a függetlenségének 1962-es elnyerése óta harciasan támogatja a palesztinokat, és nem ismeri el Izrael létét, továbbá ellenzi a Nyugat-Szaharára vonatkozó marokkói jogigényt, és a sahrávik önrendelkezési joga mellett szólal fel. Ezért a kapcsolatok újrafelvétele, valamint a Nyugat-Szahara feletti marokkói szuverenitás izraeli elismerése mélyponthoz vezetett a két szomszéd kapcsolatában, aminek következtében Algéria 2021 augusztusában a kétoldalú kapcsolatok megszakítása mellett döntött. Az indoklás szerint erre Marokkó Algériával szembeni „barátságtalan”, „felforgató” és „ellenséges” politikája miatt volt szükség. Ramtane Lamamra algériai külügyminiszter az egyik nyilatkozatában hangsúlyozta, hogy a kabilok (berberek) önállóságáért küzdő, Algériában 2021 óta terrorszervezetként nyilvántartott *Mouvement pour l'autodétermination de la Kabylie* (MAK) marokkói támogatása, valamint az algériai tisztviselőknek az izraeli Pegasus kémsoftver használatával történt lehallgatása elfogadhatatlan (Algérie Presse Service 2021). Algéria ezen felül 2021-ben leállította a közel 1500 kilométer hosszú Maghreb–Európa csővezetéken történő gázszállítást, és a marokkói határ közelében katonai hadgyakorlatot tartott (Marokkó pedig egy új katonai körzetet alakított ki az algériai határ szomszédságában). A két ország közötti konfliktus súlyát mutatja, hogy Abdelmajid Tebboune algériai elnök 2023 márciusában úgy nyilatkozott, hogy „*gyakorlatilag eljutottak arra a pontra, ahonnan már nincs visszatérés*” (Amirah-Fernandez 2023).

2.2. A marokkói–francia kapcsolatok szorosabbá válása (2024)

Marokkó ambiciózus Afrika-politikájának sikere szorosan kapcsolódik Algéria térségbeli pozícióvesztéséhez. Algéria földrajzi elhelyezkedéséből adódóan is abban érdekelt, hogy jó kapcsolatokat ápoljon a Száhel országaival. Befolyásának mértékét mutatja, hogy a tíz évig tartó polgárháború (1992–2002) ellenére is a térség fontos szereplője maradt. Az országot 1999 óta irányító Abdelaziz Bouteflika elnök egészségügyi állapotának drasztikus romlása miatt Algéria 2013 óta jelentős pozícióvesztést szenved el a Száhelben. A 2019-ben kezdődő tüntetéshullám (*Hirak*) által elmélyített belpolitikai válság újabb akadályt jelentett az aktív külpolitikához való visszatérés előtt, mert az algériai állam figyelmét gyors megoldásra váró társadalmi és gazdasági problémák kötötték le. A Líbiában és Maliban kialakult helyzet okozta biztonsági kihívások tovább rontották Algír érdekérvényesítő képességét Észak-Afrikában és a Saharától délre fekvő térségben egyaránt. Az egymást követően két alkalommal is megválasztott Tebboune elnök, aki nagy hangsúlyt fektet a szomszédságpolitikára, kísérletet

tett a jelentősebb régiós szerepvállalásra (International Crisis Group 2024: 7–9), azonban a Száhel több állama is elutasította a közeledését (El Yaaqoubi 2024, Bobin–Roger 2025). Emiatt Algéria továbbra sem tudott Marokkó Afrika-stratégiájához fogható elképzelést felmutatni. Marokkó részben ezt kihasználva tudott fontos pozíciókhoz jutni a térségben.

Az elmúlt évtizedben Marokkó sikeres Afrika-politikát folytatott, visszatért az Afrikai Unióhoz (2017), és olyan együttműködést tudott kialakítani a térség államaival, ami a Száhelből folyamatosan kiszoruló Franciaország számára is felértékelte a szerepét. A megoldhatatlannak tűnő problémákkal terhelt francia–algériai kapcsolatok miatt (nukleáris robbantások kérdése, az algériai függetlenségi háború egymillió áldozata) Franciaország 2024 nyarán a Marokkóhoz való újbóli közeledés mellett döntött. Emmanuel Macron elnök októberben kijelentette, hogy hazája – követve az Egyesült Államok, Izrael és Spanyolország példáját – elismeri Marokkó jogigényét a Nyugat-Szahara egészére, és a terület jövőjével kapcsolatban a marokkói rendezési tervet támogatja (Bobin et al. 2024). A diplomáciai közeledést a 2024 októberében aláírt stratégiai megállapodás koronázta meg. A megállapodás szerint Franciaország és francia vállalatok 10 milliárd euró értékben fognak befektetni Marokkóban, különös tekintettel a Nyugat-Szaharára. A felek 22 kétoldalú megállapodást írtak alá, amelyek elsősorban az energetikai szektor (pl. megújuló energia) és az infrastruktúra (pl. nagysebességű vasútvonalak) fejlesztésére helyezik a hangsúlyt (Le Figaro 2024).

A 2024 során új alapokra helyezett marokkói–francia kapcsolatok mindkét ország számára jelentős előnnyel járnak. A Fekete-Afrikából kiszoruló Franciaország számára hosszabb távon lehetővé válhat a regionális pozíciók megerősítése, a Nyugat-Szahara feletti marokkói jogigény francia elismerésével pedig Marokkó jelentős diplomáciai sikert könyvelhet el. Egyelőre még nem tudni, hogy az algériai érdekeket súlyosan sértő lépéssel tartós, új fejezet kezdődik-e a két ország kapcsolatában. Mindenesetre Algír erre válaszul visszahívta párizsi nagykövétét, és Franciaországot gyarmatosító magatartással vádolta meg. A két ország közötti kapcsolat olyannyira elmérgesedett, hogy Bruno Retailleau francia belügyminiszter 2025 januárjában már az Algéria és Franciaország közötti bevándorlást és a személyek mozgását szabályozó 1968-as megállapodások eltörlését is felvetette (Bourgeois 2025).

3. A regionális együttműködés jelenlegi állapota és jövője

A Marokkót, Algériát, Tunéziát, Líbiát és Mauritániát tömörítő Arab Maghreb Unió 1989-ben jött létre Marrakesben. A regionális integrációs törekvés megalakulásához a tagállamok nagy reményeket fűztek, mert a gazdasági és pénzügyi unió mellett távlati célként a politikai unió megteremtésében is gondolkodtak. A Marokkó és Algéria közötti, elsősorban a Nyugat-Szahara jogállását érintő vita során megmutatkozó regionális hatalmi versengés elmérgesedése miatt azonban a szervezet legfontosabb döntéshozatali fóruma, az Elnöki Tanács három évtizede nem tartott ülést. Az Arab Maghreb Unió így 1994 óta lényegében cselekvés- és működésképtelen, ezért a szakirodalom gyakran „üres kagyló” néven hivatkozik rá (J. Nagy 2022: 108). A hosszú ideje fennálló politikai ellentétek miatt a kereskedelmi integráció sem teljesebben ki. A térség államai közötti gazdasági együttműködés hiányát illusztrálják azok az adatsorok, amelyek az Arab Maghreb Unió államai közötti kereskedelem intenzitását mutatják. Az integráció létrejöttékor ennek a mértéke éves szinten mintegy 3% volt (Willis 2014: 287). A kereskedelmi együttműködés harminc év elteltével nemhogy nőtt volna, hanem kis mértékben csökkent. Az ENSZ 2019-as adatai szerint a mértéke 2,8% volt (Abouzzohour 2021).

A Maghreb államainak kapcsolatrendszerében Marokkó külpolitikájának átalakulása és az ennek nyomán megerősödő érdekérvényesítő képessége az Arab Maghreb Unió országainak kapcsolatrendszerében olyan változásokat idézett elő, amelyek közép- vagy hosszútávon akár meg is kérdőjelezhetik a szervezet fennmaradását. Algéria ugyanis 2024 áprilisában Tuniszbán bejelentette, hogy Tunézia és Líbia részvételével egy új regionális integráció alapjainak lefektetését kezdeményezi. Bár az algériai elnök bejelentésében hangsúlyozta, hogy a lépés nem

irányul egyik ország ellen sem, Marokkó és Mauritánia csatlakozása mégsem várható (Dahmani 2024). Egyelőre még nem látni, hogy az új integrációs kezdeményezés mennyire lesz hatékony, de nem zárható ki előrelépés a határbiztonság, a migráció, a terrorizmus és a vízhiány területén.

Algéria törekvését a szomszédja, Tunézia is támogatta. A tunéziai külpolitika hagyományosan a térség nagyobb és erősebb államai közötti lavírozásra rendezkedett be és a Franciaországgal fenntartott kapcsolatok minél szorosabbá tételében volt érdekelt (Mansour 2022: 407). Ez a törekvés a regionális erőviszonyok (az ország mérete, földrajzi elhelyezkedése, gazdasági potenciálja) józan felmérésére volt visszavezethető. A lavírozó külpolitika szempontjából fontos tapasztalatot jelentett Tunézia számára, hogy a Marokkó melletti egyértelmű kiállítás miatt a közvetlen szomszédságából érkező fenyegetéssel kellett szembenéznie. Habib Bourguiba az 1970-es években nyíltan a Nyugat-Szahara feletti marokkói jogigényt támogatta („*Miért illette meg az önrendelkezési jog 40 ezer nomádot?*”), aminek következtében Algéria és Líbia fegyveres felkelést kísérelt meg kirobbantani 1980 januárjában Gafsában (Willis 2014: 279–280). A jószomszédi viszonyra tekintettel a Nyugat-Szahara kérdésében Tunézia egészen 2022-ig semleges pozíciót foglalt el. Kais Saied tunéziai elnök autoriter hatalomgyakorlása, a migrációs politikája és a nemzetközi szervezetekkel kapcsolatos fenntartásai miatt az észak-afrikai ország a nemzetközi térben mára jelentősen elszigetelődött. A súlyos gazdasági és politikai problémákkal küzdő Tunézia pénzügyi és energetikai szempontból kiszolgáltatottá vált Algériának. Algéria növekvő befolyására lehet visszavezetni, hogy a tunéziai elnök 2022 nyarán fogadta a Polisario Front vezetőjét, amely lépést Marokkó „ellenséges magatartásként” könyvelt el (Fabiani 2023).

Egyelőre még nem látható tisztán, hogy Marokkó vesztese lesz-e a Maghreb Unió szétesését előrevetítő folyamatoknak. Amíg ugyanis az Egyesült Államokkal és Franciaországgal jó kapcsolatokat ápol és erős érdekérvényesítő képességgel rendelkezik, megteheti, hogy külkapcsolataiban a Nyugat-Szahara kérdését helyezze centrális pozícióba, és a többi Maghreb-országtól merőben eltérő diplomáciai irányvonalat kövessen. Az Algéria vezetésével formálódó új integrációs kezdeményezés pedig egészen addig nem lesz vonzó Marokkó számára, ameddig nyugati orientációjú politikája sikeres, és kedvező kapcsolatokat alakít ki és tart fenn Nyugat-Afrika és a Száhel országaival.

Összegzés

A marokkói külpolitika az elmúlt évtizedben jelentős változáson ment keresztül. Az észak-afrikai királyság a 2013-ban meghirdetett nyugat-afrikai, majd a rá tíz évre bejelentett atlanti nyitásának köszönhetően mára olyan fontos gazdasági és politikai pozícióval rendelkezik a térségben, hogy Franciaország vonatkozásában is felértékelődött a szerepe. Ez mindenekelőtt a két ország közötti stratégiai partnerségi megállapodás 2024-ben történt aláírásában mutatkozik meg. A partnerségi megállapodás az együttműködés olyan területét nyithatja meg, ami Algériával a történelmi sérelmek miatt elképzelhetetlen volna. A marokkói külpolitika pragmatizmusát mutatja, hogy a Nyugat-Szahara feletti marokkói jogigény szélesebb elismerése érdekében öt éve kész volt az Izraellel 1999-ben megszakított hivatalos diplomáciai kapcsolatait is helyreállítani. Mindez olyan folyamatokat indított el az Arab Maghreb Unió országainak kapcsolatrendszerében, amelyek számos kérdést vetnek fel az integráció fennmaradásával kapcsolatban.

Irodalom

- Abouzzohour, Y. 2021. BDC Snapshots: Intra-regional economic integration would boost Maghreb economies. *Brookings*. <https://www.brookings.edu/articles/bdc-snapshots-intra-regional-economic-integration-would-boost-maghreb-economies/> (letöltve: 2025.02.12.)
- Amirah-Fernandez, H. 2023. The Maghreb: Regional Disintegration and the Risks of the Zero-Sum Logic. *Italian Institute for International Political Studies*. <https://www.ispionline.it/en/publication/the-maghreb-regional-disintegration-and-the-risks-of-the-zero-sum-logic-132041> (letöltve: 2025.02.12.)
- Algérie Presse Service. 2021. *Déclaration de Lamamra sur la rupture des relations diplomatiques avec le Maroc*. <https://www.aps.dz/algerie/126530-declaration-de-lamamra-sur-la-rupture-des-relations-diplomatiques-avec-le-maroc> (letöltve: 2025.02.12.)
- Bobin, F.–Aublanc, A.–Ricard, Ph. 2024. Sahara occidental: la France s’aligne sur la position du Maroc, au risque d’une nouvelle crise avec l’Algérie. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/afrique/article/2024/07/30/sahara-occidental-paris-s-aligne-sur-la-position-de-rabat-au-risque-d-une-nouvelle-crise-avec-l-algerie_6261880_3212.html (letöltve: 2025.02.12.)
- Bobin, F.–Roger, B. 2025. Au Sahel, l’étoile pâlie de l’Algérie. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/afrique/article/2025/01/12/au-sahel-l-etoile-palie-de-l-algerie_6493848_3212.html (letöltve: 2025.02.12.)
- Bourgeois, M-P. 2025. France-Algérie: Bruno Retailleau peut-il mettre fin à l’accord migratoire de 1968? *BMFTV*. https://www.bfmtv.com/politique/gouvernement/france-algerie-bruno-retailleau-peut-il-mettre-fin-a-l-accord-migratoire-de-1968_AN-202501200435.html (letöltve: 2025.02.12.)
- Búr G. 2024. Afrikai birodalmak a Száhel-övezetben, történeti áttekintés. *Afrika Tanulmányok* 18(2): 5–16.
- Cilliers, J. 2024. Positive outlook for Morocco’s development prospects. *Institute for Security Studies*. <https://issafrica.org/iss-today/positive-outlook-for-moroccos-development-prospects> (letöltve: 2025.02.12.)
- Dahmani, F. 2024. Bloc Algérie, Tunisie, Libye : Tebboune, Saïed et Menfi posent la première pierre. <https://www.jeuneafrique.com/1561283/politique/bloc-algerie-tunisie-libye-tebboune-saied-et-menfi-posent-la-premiere-pierre/> (letöltve: 2025.02.12.)
- Domat, Ch. 2022. Egyptian And Moroccan Banks Spread Across Africa. *Global Finance*. <https://gfmag.com/features/egyptian-moroccan-banks-spread-across-africa/> (letöltve: 2025.02.12.)
- El Yaaqoubi, S. 2024. Maghreb Disunion: Morocco and Algeria’s Divergent Strategies in Shaping Future Regional Geopolitics. *Wilson Center*. <https://www.wilsoncenter.org/article/maghreb-disunion-morocco-and-algerias-divergent-strategies-shaping-future-regional> (letöltve: 2025.02.12.)
- Fabiani, R. 2023. Algeria and Morocco in Africa: Between Normal Competition and Diplomatic Escalation. *IEMed*. <https://www.iemed.org/publication/algeria-and-morocco-in-africa-between-normal-competition-and-diplomatic-escalation/> (letöltve: 2025.02.12.)
- Fernandez-Molina, I. 2024. Morocco-EU Relations: Navigating Sovereignty Concerns and Growing Interdependence. *Italian Institute for International Political Studies*. <https://www.ispionline.it/en/publication/morocco-eu-relations-navigating-sovereignty-concerns-and-growing-interdependence-181487> (letöltve: 2025.02.12.)
- Herbert, M. 2022. The Challenge of Coordinating Border Management Assistance between Europe and the Maghreb. *Migration Policy Institute*.

- International Crisis Group. 2024. *Gérer les tensions entre l'Algérie et le Maroc*. Rapport Moyen-Orient et Afrique du Nord N°247.
- J. Nagy L. 2022. A Magreb együttműködés: próbálkozások és kudarcok. In: Brucker B.–Kruzslicz P.: *Frankofón Afrika*. Szeged: SZTE Frankofón Egyetemi Központ, 97–114.
- Kerrouche, M. 2024. L'espace Atlantique, enjeux et défis pour une ambitieuse initiative Marocaine. *International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economics* 5(9): 681–697.
- Le Figaro. 2024. *La France et le Maroc concluent des contrats et accords d'investissement d'un montant global allant «jusqu'à 10 milliards d'euros»*. <https://www.lefigaro.fr/conjoncture/la-france-et-le-maroc-concluent-des-contrats-et-accords-d-investisment-d-un-montant-global-allant-jusqu-a-10-milliards-d-euros-20241028> (letöltve: 2025.02.12.)
- Lyammouri, R.–Ghoulid, A. 2024. *Morocco's Atlantic Initiative: A Catalyst for Sahel-Saharan Integration*. Policy Center (68).
- Mansour, I. 2022. Explaining the Influence of Maghrebi Rivalries on Tunisian Foreign Policy. *The Journal of North African Studies* 27(2). 394–422.
- Meryeme, B.–Abdelghami, L.–Nechad, A. 2023. Moroccan Soft Power in Sub-Saharan Africa: The Role of Economic Diplomacy in Strengthening Morocco's Attractiveness. *Journal of Economic and Social Development* 10(1): 41–53.
- N. Rózsa E. 2024. *Marokkó atlanti nyitása*. OTKA Policy Brief N° 01.
- N. Rózsa E.–Marsai V. 2022. From a Fragmented Cooperation to an Integrated Approach – The Emergence of the Maghreb and Sahel Region and its Consequences for the European Union. *EuroMeSCo* N° 53.
- Simpara, M. 2024. Maroc Telecom Grows to 79.7 Million Subscribers, Driven by African Markets. *Morocco World News*. <https://www.morocoworldnews.com/2024/10/365948/maroc-telecom-grows-to-79-7-million-subscribers-driven-by-african-markets> (letöltve: 2025.01.12.)
- Szabó Zs. 2024. Az algériai–marokkói–spanyol gázvita biztonságpolitikai összefüggései. *Honvédségi Szemle* 3: 76–87.
- Vékony D. 2022. Az iszlám szerepe Marokkó bel- és külpolitikájában. In Csicsmann László – Kemenszky Ágnes (szerk.): *A nemzetközi rendszer alakulásai a 21. század elején: Tanulmányok Rostoványi Zsolt 70. születésnapja alkalmából*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, 303–316.
- Vékony D. 2020. Valami új, valami régi: Marokkó szerepe Nyugat-Afrikában. *KKI-Elemzések*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet.
- Willis, M. J. 2014. *Politics and Power in the Maghreb: Algeria, Tunisia and Morocco from Independence to the Arab Spring*. New York: Oxford University Press.